

A számvitelről dióhéjban*

Kómár András

Christopher Nobes:
Accounting – A Very Short Introduction
Oxford University Press, 2014, pp. 137
ISBN: 978-0-19-968431-1

A brit Christopher Nobes a számvitel professzora több egyetemen (London, Oslo, Sydney), aktívan részt vett a nemzetközi számviteli standardok kialakításában, egyetemi elfoglaltságain felül számos számviteli szaklap szerkesztőbizottságának tagja. A könyv (*Accounting – A Very Short Introduction*) az Oxford University Press több évtizede elindított, több száz témát lefedő ismeretterjesztő könyvsorozatának (*Very Short Introduction Series*) részeként jelent meg 2014-ben.

A számvitel igen nagy szakterület, története szinte az írással egyidős. A magánszektor vállalatai és a közintézmények napi szinten használják a számviteli kimutatásokat belső célokra, míg a nyilvánosan működő részvénytársaságok tízezrei évente többször kötelesek számviteli kimutatásokat is közzétenni. A számvitel nemzetközi standardjait tartalmazó IFRS¹ a könyv írásakor már több mint 3600 oldal (és folyamatosan gyarapodik), míg ennek amerikai megfelelője, a US GAAP² még ennél is jóval nagyobb terjedelmű. Elég ambiciózus tehát a szerző azon célja, hogy a viszonylag rövid terjedelmű könyvben bemutassa a számvitel történetét, keretrendszerét, és közérthető nyelven ismertesse fő fogalmait, koncepcióit és gyakorlati alkalmazásukat. A megcélzott közönség nem a számviteli szakemberek köre, hanem a számvitelt jobban megérteni szándékozó intelligens laikusok.

A számvitel történeti előzményei messzire nyúlnak vissza. Amikor a régészek feltárnak maradványokat a korai időkből és írást vagy számokat találnak, azok rendszerint korabeli számviteli nyilvántartások részei. A társadalmi rendet fenntartó kormányzati hatalom kiépüléséhez és fenntartásához bevételek, azaz adók szükségesek.

---

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Kómár András a Magyar Nemzeti Bank főosztályvezetője. E-mail: komara@mnb.hu.

¹ IFRS: International Financial Reporting Standard (Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standard)

² US GAAP: United States Generally Accepted Accounting Principles (az Amerikai Egyesült Államokban általánosan elfogadott számviteli szabályok)

Az adóztatás számviteli nyilvántartásokat igényel. A modern civilizáció tehát nem működik hatékonyan számviteli nyilvántartások nélkül.

A modern világ gazdasági döntései is a számviteli alapinformációkon alapulnak (pl. Hogyan árazzon egy terméket a Tesco vagy a Walmart? A General Motors melyik országban hozza létre új gyárát? A Citibank vagy az HSBC részvényei tekinthetők-e jobb befektetésnek? Mennyi adót kell fizetni az adott évben? Mennyi osztalék fizethető egy részvény után?). Ha minőségi számviteli információk alapján jó döntéseket hozunk, az nagyobb eséllyel vezet gazdasági felvirágzáshoz. Rossz döntések esetén pedig kevesebb pénz jut olyan fontos dolgokra, mint pl. egészségügy, közlekedési infrastruktúra és kultúra.

A számvitelen belül a szerző ismerteti a könyvelés, a pénzügyi számvitel, a könyvvizsgálat és a vezetői számvitel lényegét. Megtudjuk azt is, hogy a számviteli szakemberek is szervezetekbe tömörülnek érdekeik védelme és céljaik érvényre juttatása érdekében. Az első szakmai szervezeteket még a hatalom hozta létre, pl. Velence a Collegio dei Rasonati 1581-ben, hogy a számviteli szakértők kontrollt gyakoroljanak a hadihajók építésének költségvetése felett. Az első privát alapon létrejött számviteli szakmai szervezet pedig az Egyesült Királyságban jött létre a XIX. században.

Nagy nemzeti különbségek vannak a számviteli szakemberek vonatkozásában. Az angolszász országokban (Egyesült Királyság, Ausztrália, Új-Zéland) a számvitel erősebb presztízzsel bír, nagyobb a kulturális beágyazottsága, mint más országokban³. Amíg az amerikai cégek felsővezetői közt jelentős arányban vannak számviteli végzettségűek, a német BMW és a Lufthansa esetében még a számviteli vezető is sokszor üzleti vagy mérnöki végzettséggel rendelkezik, számvittel nem.

Néhány számviteli szakember egyedül dolgozik, és egy-egy részterületre szakosodik, míg mások nagyobb egységekbe tömörülve szélesebb körben szolgáltathatnak. Utóbbi körben négy nagy globális könyvvizsgáló céget emel ki és vizsgál a szerző (ún. Big4: Deloitte, Ernst & Young, KPMG, PwC). A számvittel foglalkozó nagyobb cégek fő profilja a könyvvizsgálat, de számos kapcsolódó terület is kialakult, pl. az Egyesült Királyságban sok számviteli szakember dolgozik fizetéseképtelenségi eljárásokon (*corporate recovery*). Sok országban a számviteli szakemberek adózási kérdésekkel is foglalkoznak (pl. Németország, Olaszország), máshol (pl. USA) az adózás jellemzően a jogászok felségterülete. A nagy könyvvizsgáló cégek egy idő után több más, kapcsolódó üzletágot is elindítottak (pl. tanácsadás).

A számvitel kialakulásának és evolúciójának bemutatását a szerző a történeti előzményekkel kezdi. Az ókori rómaiak már kifejlesztettek számviteli kimutatásokat a farmgazdálkodás eredményességének mérésére, az indiaiak és az arabok már fejlettebb

³ Új-Zéland lakossága közel 1 százaléknak van számviteli végzettsége, míg ez az arány a nem angolszász országokban jóval alacsonyabb.

kimutatásokat használtak. A 13. század elején a velencei kereskedők már vezettek kezdetleges nyilvántartásokat (még római számokkal!), minden tranzakcióról bejegyzést készítvén, egyszeres könyvvitelben (*single-entry bookkeeping*). Idővel azonban komplexebbé váltak az üzleti viszonyok (pl. külföldi lerakatok, többféle pénznemben kereskedés, több kereskedő partnerségben végzett projektjei), ami megkövetelte a nyilvántartások részletesebbé válását. Megjelent Itáliában a kettős könyvvitel (*double-entry bookkeeping*), amely már minden tranzakcióról két bejegyzést készít (tartozik, ill. követel), és a tartozik-követel oldalak mindig egyensúlyban vannak.

Az előnyeire tekintettel a kettős könyvvitel gyorsan terjedt az itáliai kereskedők között, majd idővel más városok kereskedői körében is (pl. 1299-től Provence-ban, 1305-től Londonban). Az 1340-es évekre már egyes városok (pl. Genova) is áttértek a kettős könyvvezetésre. A kettős könyvvezetés két rendszere terjedt el: a toszkán és a velencei. Az utóbbi az alapja a mai kettős könyvvezetésnek. A kettős könyvvezetés elterjedésében nagy szerepet játszott Luca Pacioli ferences szerzetes és matematika professzor 1494-ben, Velencében kiadott tankönyve (*Summa De Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*), melyet nem latinul, hanem már olaszul írt, így a kereskedők körében gyorsan népszerűvé vált, hamar lefordították flamandra, franciára és angolra. A számvitelt a franciák kezdték el jogi eszközökkel szabályozni a 17. században. A gazdag kereskedői réteg kialakulása, a gyarmatosítások oda vezettek, hogy a nagyobb projektekre nyilvánosan kellett forrást gyűjteni a 17. századi Amszterdamban, és kialakultak az elkülönült jogi személyiséggel rendelkező nyilvános társaságok. Az ipari forradalom később tovább fokozta a forrásgyűjtési és az ilyen társaságok alapítása iránti igényt.

Az ipari forradalmat követően Nelson admirális és Wellington tábornok győzelmei után katonai és kereskedelmi vonatkozásban a britek váltak központi országgá. 1844-ben könnyítettek a nyilvános részvénytársaságokra vonatkozó szabályozáson, hogy a társaságok forrásgyűjtését elősegítsék, amivel párhuzamosan bevezették az ilyen társaságok számviteli adatainak nyilvánosságát, hogy ezzel is csökkentsék a visszaélések valószínűségét és elősegítsék a tulajdonosok kontrollját. Ennek ellenére néhány vállalat hatalmas bukása (pl. 1878-ban a City of Glasgow Banké) a szabályozás szigorítását vonta maga után: külső könyvvizsgáló alkalmazását írták elő a bankoknak, majd 1900-tól a többi vállalatnak. A tulajdonosi és a menedzseri szerepkör fokozatos elválásával a 19. századi Nagy-Britanniában tehát megjelent az igény a menedzsment felett a (gyakran laikus) tulajdonosok érdekében külső kontrollt gyakorló könyvvizsgálatra. A könyvvizsgálati szakma kialakulásában Skócia játszott kiemelkedő szerepet.

Az USA-ban kezdetben semmiféle könyvvezetési és könyvvizsgálati előírás nem volt a nyilvánosan működő társaságokra, melynek tarthatatlanságára az 1929-es tőzsdei válság világosan rámutatott. 1934-ben létrehozták a szövetségi értékpapír- és tőzsde

felügyeletet (SEC⁴). Az amerikai számviteli szakma elkezdett számviteli standardokat kidolgozni, mely tevékenységre 1973-ban létrehozták a Pénzügyi Számviteli Standard Bizottságot (FASB⁵). Jelenleg a FASB által előterjesztett és az SEC által elfogadott számviteli standardok alkotják az 'általánosan elfogadott számviteli alapelveket' (US GAAP). Németország a 20. század elején sztenderdizálta a pénzügyi beszámolókat, az USA kidolgozta a konszolidált pénzügyi beszámolók rendszerét, az Egyesült Királyság a pénzügyi beszámolóknál bevezette a 'megbízható és valós kép' (*true and fair view*) elvárását, ami a mai számvitel alapelvárása számos országban. Japán a vezetői számvitel és a számviteli kontrollok területén vezetett be jelentős újításokat.

Az 1970-es évekig a számvitel nemzeti keretek között maradt, de a nagy nemzetközi vállalatok kialakulásával a globalizáció a számvitel területére is kiterjedt. A különböző vállalatok összehasonlíthatóságát a nemzeti keretek között működő számviteli keretrendszerek globálisan már nem tudták biztosítani. Szükség volt tehát a nemzeti rendszerek harmonizációjára. Elsőként az Európai Közösségen belül próbálták harmonizálni a szabályokat, de a brit számviteli szakemberek lobbiztak ellene, nem akarták, hogy a számviteli rendszerükre más kormányok (pl. németek, franciák) döntő befolyást gyakoroljanak, ezért 1973-ban, mikor az Egyesült Királyság csatlakozott az Európai Közösséghez, megalapították kilenc ország szakmai szervezetével a londoni székhelyű Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottságot (IASC⁶). Az IASC számviteli standardjait (IAS⁷) az első 20 évben csak kevés vállalat követte, majd 1994-től a német vállalatok is elkezdtek használni. 2001-ben az IASC-t felváltotta a Nemzetközi Számviteli Standardok Testület (IASB⁸), amely standardként már a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardokat (IFRS) adja ki. Az IASB megalakulásakor átvett minden korábbi IAS-t, ezért a jelenlegi rendszerben párhuzamosan léteznek az IFRS- és az IAS-standardok, amíg az adott témakörre elkészülő IFRS le nem váltja az ugyanazon témával foglalkozó IAS-t. Az IFRS a könyv írásakor a világ országainak többségében már előírás volt (pl. EU, Ausztrália, Kanada, Brazília), más országokban (pl. Japán, Svájc) megengedett.

Az IFRS alapelvekre (*principle-based system*) épül és gyakran több lehetséges opciót is biztosít a felhasználóknak, míg a US GAAP igen részletes szabályokat határoz meg (*rule-based system*) és minimális választási lehetőséget ad a vállalatoknak egy-egy kérdésben.

A történeti rész után a könyv a pénzügyi számvitel (*financial accounting*) alapjait ismerteti a mérleg, az eredménykimutatás és a cash-flow kimutatás bemutatásán keresztül, illetve külön fejezetet szentel a tőzsdén jegyzett cégek IFRS- vagy US

---

⁴ SEC: Securities and Exchange Commission

⁵ FASB: Financial Accounting Standards Board

⁶ IASC: International Accounting Standards Committee

⁷ IAS: International Accounting Standards

⁸ IASB: International Accounting Standards Board

GAAP-alapon készített pénzügyi beszámolóinak és a pénzügyi beszámolók alapján képzett, jövedelmezőségre, likviditásra és tőkeáttételre vonatkozó számviteli mutatóknak. A szerző szerint a pénzügyi beszámolókat és a számviteli mutatókat óvatosan kell kezelni, mert a készítőik abban érdekeltek, hogy minél jobb színben tüntessék fel magukat, és ennek érdekében sokszor „kozmetikázzák” a számokat. A 2001-es Enron-botrány esetében a pénzügyi szerződések félreértékelése és a veszteségek mérlegen kívüli struktúrákba rejtése volt a fő probléma, a 2003-as Parmalat-botrány-nál 4 milliárd euro kimutatott betét nem volt ott a számlákon és a 14 milliárd euró adósság is nyolcszorosa volt annak, amit a pénzügyi beszámolóban a cég kimutatott.

A könyvvizsgáló fő feladata és felelőssége, hogy az igazgatóság által készített éves beszámoló tartalmáról jelentésében véleményt (*opinion*) alkosson, hogy a pénzügyi beszámoló megbízható és valós képet ad-e a társaság pénzügyi helyzetéről, gazdasági folyamatairól. A globális standardok kialakulása a könyvvizsgálat terén is megfigyelhető, lásd a Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardokat (ISAs⁹). A könyvvizsgáló függetlensége hitelességet kölcsönöz a pénzügyi beszámolóról alkotott véleményének, ezért mind a külső szabályok, mind a könyvvizsgálók belső előírássai tartalmazzák a függetlenség elérésére és megtartására vonatkozó elvárásokat. A könyvvizsgálói függetlenség sérülése súlyos következménnyel járhat, pl. az Enron 2001-es bukása az akkoriban a globális öt legnagyobb (Big5) könyvvizsgáló cég közé tartozó Arthur Andersen megszűnését is eredményezte.

A könyv részletesen ismerteti a könyvvizsgáló tevékenységének szakaszait, valamint a könyvvizsgálathoz kapcsolódó témaköröket (pl. számviteli rendszerek, a becslések és belső kontrollfolyamatok szerepe a könyvvizsgálatban, a könyvvizsgálat informatikai támogatottsága, milyen mértékben dolgoz és felelőssége a könyvvizsgálónak a számviteli visszaélések feltárása). A könyvvizsgálók munkája kezdetben igen szezonális volt, az éves beszámoló elkészítéséhez igazodott. Idővel a tőzsdei cégeknél a féléves és negyedéves jelentésekhez is kapcsolódott könyvvizsgálói feladat, így pl. a Shell könyvvizsgálóinak egész évben, folyamatosan van munkájuk. Manapság speciális vizsgálatokat is könyvvizsgálókra bízunk (pl. az Egyesült Királyságban a társasági botrányok kivizsgálására egy prominens könyvvizsgáló és egy prominens jogász párosát szokták kirendelni, a komplementer szakértelemre tekintettel), ill. jogvitákban szakértői tevékenységet is végeznek valamely fél vagy éppen a vitában döntést hozni jogosult számára.

Külön fejezetek mutatják be a vezetői számvitelt és a számvitel kontrollfunkcióját. A könyv ezen része bemutatja, hogy a menedzserek hogyan használhatják a számvitelt az általuk vezetett intézmény feletti kontroll hatékonyságának és eredményességének elősegítésére (pl. költségvetési tervezés, pénzáramlás (*cash-flow*) előrejel-

---

⁹ ISAs: International Standards of Auditing

zés, megtérülési elemzések, munka- és gyártási folyamatok sztenderd költségének kalkulációja és az ezektől való eltérések nyomon követése).

A szerző az epilógusban számos számvitelre vonatkozó, a szakirodalomban és a közéletben felmerülő kérdést jár körbe, pl. mennyire egzakt tudomány a számvitel; a pénzügyi beszámolók közel olyan jók-e, mint amilyenek lehetnének; miért szükséges a vezető számvitel modernizációja, ill. mi volt a számvitel és a könyvvizsgálók szerepe a globális pénzügyi válságban.